

NASCHOOSE ONTWIKKELOMGEVING OP STADSBOERDERIJ OSDORP

Evaluatie van een pilot in Amsterdam Osdorp

© Uitgave: ANMEC, onderdeel van IVN

Naschoolse ontwikkelomgeving op de Stadsboerderij Osdorp

Evaluatie van een pilot in Amsterdam Osdorp

Door: Méla Krijger, adviseur natuur- en duurzaamheidseducatie bij ANMEC

Plantage Middenlaan 2e, 1018 DD Amsterdam

Telefoon 020 - 622 54 04

E-mail anmec@anmec.nl

Website www.anmec.nl

Maart 2023

INHOUD

1	Inleiding	5
2	Het kwaliteitsonderzoek	6
	Doelgroep	6
3	De resultaten	7
A	De start van de natuurclub	7
B	Koken en eten	9
C	Oudercontact- en betrokkenheid	12
D	Talenten ontwikkelen en beroepsperspectief	14
E	Contacten en (beroeps) perspectief	15
F	De taalontwikkeling	16
G	Het eind van de natuurclub	19
4	Conclusies en aanbevelingen	20
5	Literatuur	23

1 INLEIDING

“Om gelukkig te worden hoef je niet verder te kijken dan het kind dat je ooit was”.

Het is gek hoe we vergeten – of niet langer serieus nemen – benoemt Madeleijn van den Nieuwenhuizen in haar blog [‘Vrijschrift’](#), wat vroegere versies van onszelf goed deed voelen. Wat maakte jou blij toen je 10 was? Wanneer je als kind de ruimte en mogelijkheden krijgt te ontdekken wat je echt leuk vindt, waarin je je wil vastbijten en waar je goed in bent kunnen er zaadjes geplant worden die bepalend kunnen zijn voor je latere hobby’s en misschien zelfs je toekomstig beroep.

Helaas is er niet in elk gezin genoeg geld om naar clubjes te gaan, niet in iedere buurt is er een veilige, uitdagende speelomgeving of een sterk gemeenschapsnetwerk om te kunnen ontdekken en spelen met betrokken volwassenen om je heen. Hierin speelt rijk naschools ontwikkelaanbod een cruciale rol. Een buitenschoolse ontwikkelomgeving is als een brug tussen school en maatschappij. Een omgeving waar spelenderwijs ontmoetingen met de echte wereld kunnen plaatsvinden.

Medio 2022 is er vanuit Gemeente Amsterdam een stadsbrede bestuursopdracht ‘Naschoolse Ontwikkelomgeving’ gestart om het huidige naschoolse ontwikkelaanbod te versterken en uit te breiden op alle talentgebieden. Natuur is daar één talentgebied van, naast bijvoorbeeld sport of kunst & cultuur. Op vijf plekken in de stad werden pilots gedraaid, waarvan een in Nieuw-West op Stadsboerderij Osdorp. Op deze locatie werd in samenwerking met Stichting Wijsneus aanbod rond het ontwikkelgebied ‘Natuur & techniek’ georganiseerd. ANMEC was betrokken bij de pedagogische kwaliteit van dit aanbod. Want natuuractiviteiten vragen specifieke vaardigheden van een docent. In deze pilot hebben we een aantal zeer ervaren docenten betrokken om samen met hen te ontdekken wat er nou nodig is om kwalitatief goede natuuractiviteiten neer te zetten vanuit een veilig pedagogisch klimaat en met aandacht voor diversiteit en inclusief werken.

De kinderen van de natuurclub hebben ontdekt wat je buiten allemaal kunt beleven en doen. Ze leerden dieren kennen zoals kippen en pissebedden in plaats van de wilde of fantasie dieren die vaak op tv te zien zijn. Ze ontdekten wat er voor nodig is om je eigen voedsel te kweken en wat je allemaal kunt maken met materialen die je vindt in de natuur. Dit alles in de nabijheid van enthousiaste voorbeeldfiguren die van natuur hun beroep hebben gemaakt.

Het is prachtig dat er steeds meer mogelijkheden zijn voor ieder kind om rijk naschools ontwikkelaanbod te kunnen volgen ongeacht hun achtergrond, schoolniveau of sociaal-emotionele status. Samen is er veel ontdekt, gespeeld en ontwikkeld. In dit artikel delen we onze inzichten graag met andere educatieve professionals rond het kind.

2 HET KWALITEITSONDERZOEK

Kinderen uit groep 5 tot en met 8 konden kiezen voor een winterblok van 15 weken, van 14.00 tot 17.00 uur op Stadsboerderij Osdorp rond de thema's klussen, koken, dieren en natuur. Hierna genoemd: de natuurclub.

Thema's:

- Dieren: dieren ontmoeten, verzorgen, observeren, vrienden worden
- Koken: tuin leren kennen, kleine kookhandelingen en uitgebreide kooklessen
- Klussen: werken met gereedschap, dingen repareren, maken, hout hakken, vuur maken
- Natuur: natuur leren kennen, kweken, oogsten en bereiden van voedsel op vuur

Het winterblok bestond uit wekelijkse activiteiten door een vaste natuurdocent met assistent en 2 uitgebreide kooklessen door een kookdocent met assistent. De assistenten haalden de kinderen samen met een ouder van school op. Rond 14:30 startte de activiteit op de Stadsboerderij. Om 17.00 uur werden de kinderen door hun ouders op de Stadsboerderij weer opgehaald.

Door meekijken, praten en werken is in kaart gebracht welke factoren nou maken dat dit naschools ontwikkelingsaanbod van goede kwaliteit is, wat er voor zorgt dat het aanbod aansluit op de interesses van het kind, welke ontwikkeling er bij kinderen te zien is en welke kansen er voor ontwikkeling en verbetering er liggen. Er is in de eerste 8 weken van het winterblok wekelijks geobserveerd, gedocumenteerd en gevraagd naar de ervaring, beleving en interesses van de kinderen, natuur- en kookdocenten rondom de natuurclub.

Er is bij het onderzoek dankbaar gebruik gemaakt van eerder evaluatie onderzoek "Natuur om de hoek" van Sofia van Santen van het Lectoraat Natuur en Ontwikkeling kind, van de Hogeschool Leiden & Naturalis Biodiversity Center. Bij elk thema worden de pedagogische vaardigheden benoemd die een positieve bijdragen hebben aan het vergroten van natuur- en wetenschapskapitaal bij kinderen, zoals aanbevolen door van Santen.

Dit artikel is een samenvatting van het kwaliteitsonderzoek om datgene dat we met elkaar geleerd hebben te delen en ontsluiten.

Vanuit de documentatie is tevens een korte film "Talentontwikkeling op Stadsboerderij Osdorp" ontstaan die te bekijken is op www.youtube.com/@amsterdamnatuureducatie.

Doelgroep

De 13 kinderen die vanaf de start deelnemen aan de natuurclub zijn in de leeftijd van 8 tot 12 jaar (groep 5-8) van twee scholen. Een groot deel van de kinderen hebben het Nederlands als tweede taal en dragen naast de Nederlandse, ook een andere cultuur in zich mee. Een klein deel van de kinderen zijn als 'nieuwkomers' nog maar pas in Nederland komen wonen

3 DE RESULTATEN

Uit alle observaties en gesprekken zijn zes thema's naar voren gekomen. Op deze thema's zullen de bevindingen en learnings uitgewerkt worden op kindniveau, niveau van pedagogische vaardigheden en praktisch/organisatorisch niveau. De quotes van de kinderen die zijn opgenomen in de tekst, zijn hun eigen letterlijke woorden zoals die zijn opgetekend of opgenomen.

A De start van de natuurclub

Op de eerste dag ontvingen de natuurdocent en assistent een groep van 13 enthousiaste en nieuwsgierige kinderen die er ontzettend veel zin in hadden. Kinderen leerden houthakken, vonken maken met een firesteel, dat er eetbare en giftige paddenstoelen zijn, dat de oesterzwam een eetbare paddenstoel is, hoe je veilig vuur maakt en hoe je een ei met ui en oesterzwam bakt.

Bij het in groepjes uit elkaar gaan of zelfstandig spelen waren de kinderen druk en luid. Bij de kippen waren ze te wild en soms in het spel met elkaar ook. De groepsdynamiek begon zich te vormen.

“Van paddenstoelen zijn er heel veel.”

[5 minuten voor het einde]: “ik wil nog een keer proberen vuur maken.”

“Ik wil nog hier blijven.”

De tweede middag had de groep een minder positieve ervaring. Ze waren hongerig en het weer was regenachtig. Een aantal kinderen werd nat en koud. De kinderen waren onrustig en raakten zo nu en dan in conflict. De natuurdocent en assistent probeerden dit steeds op te lossen maar waren tegelijk erg druk met organisatorische uitdagingen.

Sommige kinderen benoemde *“Ik ga hier niet meer komen”* en *“Ik wil naar huis”*. Vanaf de derde week (toen er pannenkoeken werden gebakken) ging het weer beter. In deze eerste weken zijn 2 kinderen gestopt en een naar de andere groep gegaan, dit had een positieve invloed op de groepsdynamiek.

Pedagogische vaardigheden van de natuurdocenten die een positieve bijdrage hebben (van Santen, 2020).

De docent:

- Laat de kinderen zelf nieuwe dingen doen & ontdekken
- Laat de kinderen zelf dingen verzinnen om te doen
- Laat de kinderen zoveel mogelijk naar buiten gaan en met 'echte' natuur dingen doen
- Laat de kinderen samenwerken
- Laat de kinderen creatief bezig zijn
- Doet geen saaie dingen die te veel lijken op school of waarbij je vooral moet luisteren

Learnings

Pedagogisch

- Start de eerste dag (na het eetmoment) met een rondleiding over de Stadsboerderij en vertel over de plek waar de kinderen de komende 15 weken bij elkaar zullen zijn. De kinderen toonden de eerste keer interesse in de 'baas van de stadsboerderij' het zou zeer waardevol zijn als die bij de eerste dag een rondje mee kan lopen en vertelt over zijn rol.
- Tijdens dit moment kunnen meteen ook al duidelijke regels afgesproken worden voor het samen zijn en omgaan met de dieren en elkaar.
- Geef op de eerste dag een activiteit in het leren omgaan met de kippen. De kinderen waren te druk en te wild met de kippen, veel kinderen waren bang voor de kippen.
- De natuurdocenten en de kinderen kennen elkaar niet, maar de kinderen kennen elkaar ook nog niet. Neem daarom op de eerste dag extra tijd voor kennismakingsactiviteiten.

Voorbeeld:

- Ga op het grasveld staan. Kinderen en natuurdocenten lopen vrij door elkaar heen op het veld. Wanneer je iemand tegenkomt schud je elkaars hand en stel je je voor en zo door. Dan terug in de kring kijken of we alle namen nu weten.
- Ga op het gras zitten in een kring met tweetallen tegenover elkaar. Natuurdocent en assistent doen ook mee. Luidt de bel en wissel 1 minuut met elkaar uit hoe je heet en wat je hobby's zijn. Luidt de bel weer en de buitenste kring schuift een plekje op.

Op deze manier stimuleer je onderlinge positieve interacties en het actief taal gebruiken. Als natuurdocenten krijg je zo zelf ook een goed beeld van het taalniveau, de aard en de interesse van de kinderen.

Praktisch

- Plan in de eerste 3 à 4 weken geen organisatorisch uitdagende activiteiten. Laat de groep de eerste paar weken landen, wennen en onderlinge verhoudingen afstemmen en geef jezelf als docent ook tijd en ruimte om aan de groepsdynamiek te werken, de kinderen te leren kennen en taken af te stemmen.
- Zorg voor goede afstemming. Een onverwachte verandering is organisatorisch een uitdaging omdat de groep kinderen eigenlijk alle aandacht vraagt, zeker in het begin.

B Koken en eten

Eten is erg belangrijk voor de kinderen. Het is niet duidelijk of zij thuis en op school goed eten. Wel is het duidelijk dat zij bij aankomst op de Stadsboerderij altijd honger hebben. Bij het vragen naar de interesses en motivatie van de kinderen om deel te nemen aan de natuurclub gaven ze bijna allemaal aan:

*“M'n hart zegt gewoon hier is het leuk, want er stond koken en ik wist meteen bij natuur moet je ook **vuur maken en eten**.*”

“Het is leuk om te eten.”

“Eten vond ik het lekkerste daarom ging ik hier komen.”

*“Ik wist meteen wat **kamperen** was, niet kamperen, ehm gewoon hier **samen dingen koken**.”*

*“Ja want hier is heel veel **natuur** en dat vind ik fijn om misschien lekker te **relaxen** of met je **vrienden te spelen**.”*

De basis van de **wekelijkse activiteiten** was vuur maken, en iets klaarmaken om op het vuur te bereiden. Deze activiteiten waren kind volgend en lieten veel ruimte voor initiatief van de kinderen. Kinderen leerden hoe je veilig groenten kunt snijden met een mes, welke ingrediënten er in groentesoep gaat, hoe je perfecte pannenkoeken kan bakken boven vuur. **De uitgebreide kookactiviteit** ging dieper in op één soort voedsel. Hier leerden kinderen meer gedetailleerde kennis en vaardigheden rondom koken onder de knie krijgen. Verschillen tussen appels, verschillen tussen verrot of verouderd voedsel. Het scheiden van een ei, het maken van een beslag maar ook de herkomst van een appel, in welke culturen de appel voorkomt en hoe mensen pannenkoekjes maakten van de appel. Kinderen werden op een dieper niveau uitgedaagd na te denken over voedsel. Bijvoorbeeld tijdens de appelproeverij: Al die verschillende appels hebben ook verschillende typen of rassen, net zoals mensen; Santana, Elstar, Delbare. Smaken die appels eigenlijk ook verschillend? Hoe kun je goed proeven? En hoe zit dat dan met een sinaasappel? Die komen uit China!

“Die appel is zo zoet, oh my god, lekker!”

“Is fruit een jongen of een meisje?”

Beiden vormen sloten volledig aan bij de interesse van de kinderen en prikkelde hun persoonlijke vorming en ontwikkeling op vele gebieden. Kinderen hebben veel nieuwe groenten en kruiden leren kennen en willen proeven. Ze hebben ervaren dat zij gezond eten ook echt ontzettend lekker kunnen vinden en leerden hoe je heerlijke gezonde, zoete dingen kunt maken. Dat wat ze zelf hebben gemaakt, willen ze meestal ook proeven en eten. Zo werd er o.a. groentesoep, gebakken ei met zelfgekweekte oesterzwam, kruidenboter en appelpannenkoeken gemaakt zoveel mogelijk met ingrediënten uit de Stadsboerderij. De natuurdocent en assistent proefden en aten zelf ook altijd mee en het gezamenlijke eten zorgde voor positief sociaal contact en uitwisseling.

“Thee is gewoon water met gedroogde bladeren.”

“Champiënen en ei is vet lekker!”

Een aantal kinderen ontpopte zich tot goede koks met gevoel voor smaak. Een bijzonder ontwikkelmoment was toen een aantal kinderen zich rond de 6e week beseften dat je eigenlijk niet meer naar de winkel hoeft, want alles wat je nodig hebt om te leven heb je hier op de Stadsboerderij! Het begin van systeemdenken.

“We kunnen gewoon hier blijven overleven.”

“Het eten hier is gratis, de natuur maakt het voor ons.”

Vaardigheden van de natuur- en kookdocenten die een positieve bijdrage hebben (van Santen, 2020);

- Uit zijn/haar waardering, deelt succes en faalverhalen met de kinderen
- Versterkt het gevoel van 'ik kan dit' bij de kinderen door bij te dragen aan een positief groeibesef (bijvoorbeeld door samen te reflecteren op kwaliteiten, vaardigheden en kennis die ze bezitten)
- Werkt vanuit de interesse van de kinderen.
- Heeft oog voor (culturele) diversiteit en verbindt dit met de activiteiten
- Bespreekt, nuanceert en of weerlegt vooroordelen en aannames m.b.t. natuur
- Waardeert en stimuleert het stellen van vragen (waarbij het minder om de antwoorden gaat dan om het onderzoeken of de interesse die erachter ligt).

Kinderen hadden na het eetmoment tijdens de start soms nog steeds honger en dit belemmerde hen soms in het spel; het zorgde voor knorrig of gefrustreerd gedrag of sloomheid. Een aantal keer was te zien dat kinderen zakjes snoep in hun zak hadden en hier stiekem van aten. Wanneer er een zak krentenbollen aangeboden werd aten sommige kinderen veel te veel en anderen bijna niks. Vaak was tijdens een eetmoment frustratie of conflict omdat kinderen gauw het gevoel hadden dat er niet genoeg voor iedereen was of dat zij minder kregen dan een ander. Ook aten kinderen heel snel en zich soms overvol. Het eetmoment na een kookactiviteit was vaak rond 16:30 uur. Het is de vraag of dit mogelijk negatieve gevolgen heeft voor ouders in hun motivatie voor een natuurclub omdat kinderen wellicht thuis niet meer willen eten. Er is hier echter geen commentaar over geweest.

Learnings

Praktisch:

- Kies bij het eetmoment bij de start elke week voor bruine boterhammen (of een volkoren pannenkoekje/broodje uit andere culturen) met humus en laat de kinderen kruiden of groenten uit de tuin erop doen.
- Hou met het inkopen en klaarzetten van eten alvast rekening met 1 portie per kind.
- Spreek duidelijk af hoeveel ze mogen eten. Het gaat om het proeven, luisteren naar je lichaam en het genieten van eten in plaats van heel snel, heel veel eten.

Pedagogisch

- **De uitgebreide kooklessen** geven kinderen echt de aandacht voor proeven en koken mee. De meer schoolse structuur en de uitgebreide inleiding met foto's en concreet materiaal werkt goed voor de kinderen, zij gaan gerichter kijken en proeven, stellen meer vragen en gebruiken meer beschrijvende taal. De timing van halverwege het blok is goed. Het zou goed zijn om de kennis en vaardigheden en de vragen die hier uitkomen meer te verbinden met de wekelijkse lessen. Dit zou kunnen door de aanwezigheid van de begeleider(s) bij de uitgebreide kooklessen en door de aanwezigheid van de kookdocenten bij een wekelijkse activiteit (tevens meerwaarde door peer-learning) of door een overdracht moment tussen de beiden natuurdocenten zodat thema's en woorden herhaald en verdiept kunnen worden.
- Bij **de wekelijkse lessen** werkt het samenwerken om tot een maaltijd te komen erg goed. Om de focus minder op het eten en meer op koken en proeven te leggen zou toegewerkt kunnen worden naar vorm waarbij kinderen meer regie en verantwoordelijkheid krijgen over het proces en echt leren meewerken in het circulaire systeem van de Stadsboerderij; van grond tot kont! Het wekenlang samenzijn en het vrije naschoolse karakter van de wekelijkse lessen bieden hier goede mogelijkheden voor. Door rollenverdeling en routine op te bouwen kan hier mee een begin mee gemaakt worden. Een voorbeeld;

De vuurmeesters: het vuur aanmaken en aanhouden

De plukmeesters: kruiden, bloemen, sla, groenten plukken, eieren rapen uit de Stadsboerderij voor op brood voor in de thee en voor de kookmaaltijd.

De zorgdragers: de afwastafel klaarzetten, de tafel dekken, de schalen en borden mooi neerzetten/versieren, zorgen dat iedereen krijgt, uitdelen aan bezoekers en ouders.

Chefkoks: snijden, voorbereiden van de maaltijd, bakken en koken op het vuur, verzamelen schillen voor de composthoop, restjes voor de kippen, presenteren het menu aan de groep, bezoekers en ouders.

Bij het startmoment in het lokaal kan er standaard bruinbrood met humus, bestek en een pot heet water klaargezet worden. De kinderen smeren zelf hun broodje en beleggen dit met kruiden en misschien af en toe een tomaatje uit de tuin. Je zou ze ook hun eigen humus of smeerseltjes uit verschillende culturen kunnen laten maken. Na het eten, ook om 17.00 uur wassen en drogen ze zelf hun spullen af zo zijn ze betrokken bij het hele proces. Je loopt gezamenlijk tegen dingen aan in het samenwerken die je ook weer gezamenlijk kunt oplossen. Wat doen we nu niemand vuurmeester wil zijn? Het krijtbord in het lokaal kan gebruikt worden om namen achter rollen te schrijven en ideeën uit te werken. Wanneer dit wekelijks hetzelfde is, komt er routine in. De kinderen dragen zo gezamenlijk de verantwoordelijkheid, kunnen elke keer weer oefenen, verbeteren, verdiepen of wisselen van rol, ontdekken wat hun natuurlijke flow is in de groep. Ze hebben heldere kaders maar ook ruimte in autonomie voor het maken van keuzes voor taak en smaak. (Vandaag heb ik zin in peterselie, ik maak mn broodje kleurig met een bloem, ik ben vuurmeester maar ik wil nu graag even spelen, wie kan mijn rol overnemen?). Dit sluit aan bij de vaardigheid 'Geef de kinderen het gevoel ergens 'expert' van te kunnen zijn of worden (bijv door kinderen een bepaalde rol te geven binnen de club)' (Van Santen, 2020).

C Oudercontact- en betrokkenheid

Uit de gesprekken met de kinderen bleek dat zij na schooltijd met hun ouders natuur in de wijk en de Stadsboerderij opzoeken;

“Hier wandel ik soms met mijn vader. Ik was daar bij die rand van de stadsboerderij.”

“Gewoon wandelen en ergens naartoe, ik doe dat met mijn ouders en mijn zus soms.”

“Soms als we feest hebben doen we het in de stadsboerderij. Maar dan is het wel van Iritreaans.”

“Bij die pierenbad, als je veder gaat is er een kleine weggetje met natuur en zo. Mijn lievelingsplek. Ik ga met m'n moeder, het is te ver alleen.”

Het was echter een grote uitdaging om contact met ouders te krijgen en hen te betrekken tijdens de wekelijkse lessen op de Stadsboerderij. Ouders haalden hun kinderen vaak te laat op. Het was voor de docent en assistent niet altijd duidelijk welke informatie er naar de ouders en kinderen verstuurd was wat het soms lastig maakte ouders aan te spreken, wat overigens wel steeds gedaan werd. Weinig ouders bleven even kijken of horen wat hun kind gedaan had. De docent had door het praktische opruimwerk vaak geen tijd om ouders te spreken. Het eten dat de kinderen bereid hadden of de dingen die kinderen gemaakt hadden werden vaak meegegeven naar huis.

Het was voor de natuur assistent begeleider bij het ophalen op school soms moeilijk te achterhalen of en waarom kinderen afwezig waren. Hierdoor werd er soms lang gewacht op school en laat gestart. Na de kerstvakantie was een moment waar meerdere kinderen afhaakten.

Redenen om te stoppen:

- Overstap naar de vrijdaggroep (waar een vriendje zit of wat beter uitkomt)
- Ouders geven aan dat ze het kind zelf graag meer zien in de vrije tijd
- Ouders geven aan (vooral rond de kerstperiode) dat ze het te koud vinden.

Er bestaat geen slecht weer, alleen slechte kleding. Een aantal kinderen was niet goed aangekleed. Nadat de natuurdocenten dit bij het ophalen tegen de ouders vertelden en er een extra brief werd gestuurd kwam hier naar verloop van tijd enige verbetering in. Op de laatste dag had een kind een behoorlijk brandgat midden op haar gewatteerde jas. De meeste kinderen dragen deze jassen. Het is de vraag of dit negatieve gevolgen heeft voor het kind/het gezin in hun motivatie voor een natuurclub. Wellicht hebben kinderen geen geschikte jassen of waterdichte schoenen in huis en is er niet vanzelfsprekend geld om dit aan te schaffen. Het kan ook zijn dat er een drempel is om laarzen en extra kleding aan te hebben/mee te nemen naar school. Mogelijk gaat het contact iets makkelijker in het voorjaar omdat het dan lichter en warmer is rond ophaaltijd.

Learnings

Praktisch:

- Ouders herhaald blijven informeren; wellicht hierin ook praktische tips (met foto's?) hoe je dit in verschillende seizoenen makkelijk en goedkoop kunt regelen. Bijvoorbeeld net zoals met zwemles een tas meegeven met extra kleding en laarzen.
- Overwegen om de informatie naar ouders ook in het Arabisch/Turks/Engels te vertalen
- Overwegen om vuurschorten, regenjassen, sjaals en laarzen te hebben op de Stadsboerderij.
- Zorg ervoor dat de natuurdocenten de communicatie richting de ouders/school ook kunnen lezen zodat ze weten wat de afspraken zijn.

Pedagogisch:

- Om de ouderbetrokkenheid te versterken kan het het overwegen waard zijn om dit ophaalcontact toch door de natuurdocent te laten doen.
- Geef extra aandacht aan diversiteit; Ga tijdens de gesprekken met kinderen in op wat zij benoemen over thuis. Kinderen benoemden bijvoorbeeld:

“Ik drink andere thee thuis.”

“Dit kruid heb ik ook thuis.”

“Ik heb mijn moeder thuis ei gekoken.”

“Ik heb met mijn opa vuur(werk) gemaakt,”

“Mijn moeder kookte in mijn land ook op vuur.”

Andere manieren om de ouderbetrokkenheid te stimuleren:

- Nodig de kinderen uit hun familie mee te nemen naar de inktzwam die we in het park zagen en laat zien hoe er inkt op je vinger komt
- Vraag bij ophalen aan ouders wat hun favoriete maaltijd is, laat het hen op een briefje schrijven en in een pot doen. De volgende keer bespreek je met de kinderen maaltijden uit verschillende culturen en welke maaltijd ze een keer willen maken.
- Laat de kinderen hun favoriete kip voorstellen aan hun vader of moeder
- Nodig het kind uit thuis te vragen of de ouders ook wel eens gekookt hebben op vuur
- Nodig een ouder/familielid uit om mee te eten, laat de zorgdragers een tafeltje voor 2 dekken met een vaasje bloemen uit de tuin.
- Organiseer een eindfeest op de laatste dag en nodig alle ouders uit voor een grote maaltijd (laat ze zelf ook iets te eten meenemen).
- Maak een wandelingetje langs de huizen van de kinderen en kijk samen waar natuur is om mee te spelen.

Dit sluit aan bij de vaardigheid (van Santen, 2020) de docent

- Heeft oog voor (culturele) diversiteit en verbind dit met de activiteiten
- Geeft kinderen een rol om verzorgers te betrekken. Bijvoorbeeld door de kinderen iets voor te laten bereiden (zoals een rondleiding over de natuur in de wijk, waarbij ze laten zien wat ze geleerd, ontdekt of gedaan hebben).
- Nodigt verzorgers uit door een persoonlijke uitnodiging van de kinderen
- Biedt activiteiten aan die de kinderen thuis (met een rol voor de verzorgers) kunnen voorbereiden of voortzetten.

D Talenten ontwikkelen en beroepsperspectief

Het spelen, werken en leren op de Stadsboerderij vraagt doorzettingsvermogen, geduld en overwinnen van angsten of overtuigingen. Kinderen hebben op de Stadsboerderij letterlijk de ruimte om betekenis te geven aan de wereld om hen heen. Ze ondernemen er hele andere activiteiten dan op school, thuis of op straat. Het keer op keer proberen vonken te maken met de firesteel, opgeven omdat het niet lukt, hulp zoeken bij een ander, toch weer proberen en uiteindelijk een echt vuurtje krijgen geeft enorm veel voldoening en zelfvertrouwen. Het van scratch een maaltijd bereiden, alles zelf mogen doen en regelen en samen opeten rond het vuur geeft een sterk 'oer' gevoel van autonomie en gemeenschapszin. Zij dragen elk echt iets bij aan de groep. Doordat dit wekelijks en voor lange tijd herhaald wordt, krijgen kinderen de kans echt nieuwe vaardigheden en inzichten te ontwikkelen. De positieve bekrachtiging en de ruimte en het vertrouwen die de docenten aan kinderen gaven om zelf risico's in te schatten of oplossingen te bedenken is van onschatbare waarde.

“Wij zorgen voor ons eigen eten.”

“Ik dacht dat ik dat niet kon, [houthakken] maar ik kan het met één slag!”

“Ik lust nooit paddenstoelen maar ik snap niet waarom, het is echt lekker.”

“Laat mij die ei halen. Ik ben echt een dierenvriend, ik weet hoe dieren zijn.”

“Ik kan mijn eigen vuur maken!”

Voorbeelden van persoonlijke groei bij kinderen

- Een kind dat in het begin vaak boos en gefrustreerd was en veel in conflict met andere kinderen kwam, ontwikkelde zich tot een kind dat opvallend talent heeft voor koken, voor anderen zorgen, organiseren en regelen, dat frustraties beter kan kanaliseren door uiten van behoeften in woorden. Het kind kon op meerdere kleine vuurtjes tegelijk pannenkoeken bakken voor de hele groep. En dat waren echt perfect ronde, bruine pannenkoeken.
- Een kind dat in het begin weinig Nederlands sprak en weinig contact maakte, ontpopte zich tot een kind dat in volle zinnen spreekt, graag alleen speelt maar ook andere kinderen opzoekt, met ideeën voor spel komt en blij, energiek overkomt.

Specifieke vaardigheden van de natuurdocenten die een positieve bijdrage hebben (van Santen, 2020):

- Geeft de kinderen de ruimte om hun kennis en ervaringen te delen
- Uit zijn/haar waardering
- Laat de kinderen zelf nieuwe dingen doen & ontdekken
- Laat de kinderen zoveel mogelijk naar buiten gaan en met 'echte' natuur dingen doen
- Versterkt het gevoel van 'ik kan dit' bij de kinderen door bij te dragen aan een positief groeibesef (bijvoorbeeld door samen te reflecteren op kwaliteiten, vaardigheden en kennis die ze bezitten).

E Contacten en (beroeps) perspectief

Uit gesprekken met kinderen blijkt dat zij weinig ideeën hebben bij (beroeps)mogelijkheden die zij zouden kunnen ontwikkelen m.b.t. hun talenten en in interesses in natuur. Beroepen die de kinderen zien als mogelijkheid voor zichzelf zijn: *taxichauffeur, politie, YouTuber, juffrouw, zangeres, architect, dierenverzorger en kapper*. Zij hebben weinig voorbeelden van mensen in hun omgeving die iets doen met natuur als hobby of beroep.

“Niemand doet natuur van m’n vriendjes.”

“Nee, niemand. Nee ik ken niemand die natuurdeskundige is ofzo.”

“Wat is natuur als werk. Ik begrijp het niet.”

[zou je daar zelf iets mee willen doen later?] ja/nee het ligt ertussen. Liever word ik zangeres of YouTuber.

Eén kind kent een persoon die iets doet met natuur en daaruit spreekt ook direct de waarde;

“Mijn opa, hij houdt heel veel van natuur. Toen hij klein was ging hij heel vaak naar de natuur en ging hij dieren helpen als hun bijvoorbeeld vastzitten, ik vind het wel heel leuk met hem. Hij helpt ook. Ik ben heel vaak bij de kippen dus daarom weet ik hoe ze het leuk vinden, van hem ging ik leren hoe je een kip moet oppakken.”

Tijdens de observatieperiode is geen voorbeeld waargenomen van een moment waarop een kind een idee kreeg voor wat het later zou willen worden, een natuurberoep of hobby.

Learnings

Pedagogisch:

De kinderen hebben veel interesse in het persoonlijke leven en de mening van de docenten. Zij zijn voor hen belangrijke voorbeelden van volwassenen die met passie iets voor de natuur, de wereld doen. Het is aan hen de mooie taak kinderen naast positieve natuur ervaringen ook perspectief op natuur gerelateerde beroepen en hobby's mee te geven. Op die manier kunnen zij de kinderen belangrijke perspectieven meegeven; dat zij zelf ook natuurmeester/juf of kok zouden kunnen worden, dat de moestuin onderhouden wordt door een tuinman/vrouw, dat er dierenverzorgers zijn die elke dag de kippen verzorgen (link met dierenverzorger), dat het aardehuis door de mensen hier gebouwd is (link met architect), dat je als vakantie ook in de natuur kunt kamperen, vuur maken en koken. En dat je de directeur van de Stadsboerderij zou kunnen worden.

- Deel als docent je passie en mooie verhalen over je beroep. Over avonturen die je met andere groepen kinderen hebt beleefd en wat daar zo leuk aan was.
- Vraag de kinderen tijdens activiteiten; wat denk je? Welk beroep zou hierbij kunnen horen? Zou je hier geld mee kunnen verdienen? Zou je hiermee andere mensen, dieren of de natuur kunnen helpen?
- Vraag de kinderen en ouders of zij iemand kennen die iets met natuur doet en kijk of deze persoon eens langs wil komen. Dit kan de natuur opa van het kind zijn, een buurtbewoner die een moestuin heeft, een ouder die graag kookt, een grote broer of zus die koos voor een natuur gerelateerde studie
- Nodig de baas van de Stadsboerderij minimaal een keer uit zodat de kinderen hem/haar de oren van het hoofd kunnen vragen over het werk. Wie wordt de volgende baas van de Stadsboerderij?
- Nodig eens een natuurexpert of wetenschapper uit. Deze mensen zijn vaak bereid om vrijwillig langs te komen en hun passie te delen. De bomendokter van Amsterdam, een dierenverzorger van het dierenasiel, een kok van het restaurant om de hoek om een maaltijd te beoordelen. Deze experts kunnen interessante kennis en onderzoeksapparatuur meenemen. Denk aan een microscoop om het minuscule bodemleven te onderzoeken.
- Creëer een netwerk van betrokken volwassenen rondom het kind waarmee je iets opbouwt.

Praktisch:

- Het is de vraag of bovenstaande haalbaar is voor de docenten. Dit vraagt extra voorbereidingstijd.
- Waar kunnen kinderen hun talenten verder ontwikkelen na deze reeks? Kunnen ze door in een wekelijkse natuurclub? Kunnen ze aansluiten in een kookclub? Zijn er voldoende doorgroeimogelijkheden in de wijk om naar door te verwijzen?

Dit sluit aan bij de vaardigheden (van Santen, 2020) de docent:

- Deelt zijn/haar eigen waardering, succes en faalverhalen met de kinderen
- Geeft aandacht aan het belang van onderzoekende activiteiten (bijvoorbeeld nationale tellingen bij bijen en vogels, verzamelde gegevens vergelijken met eerdere jaren, andere wijken, landelijke data en wat deze info zegt)
- Deelt inspirerende websites of filmpjes en laat zien hoe kinderen hier zelf ideeën voor activiteiten of kennis vandaan kunnen halen. Bijvoorbeeld livestream beelden van dieren in hun nesten/holen
- Laat een verscheidenheid aan natuur- en wetenschapberoepen zien. Bijvoorbeeld door op bezoek te gaan bij verschillende (werk)plekken. Laat verschillende soorten vaardigheden en kwaliteiten die hiervoor nodig zijn zien, en waardeert deze.
- Zorgt dat kinderen zich kunnen identificeren, laat een beeld van mensen zien die betrokken zijn bij natuur (denk aan opleidingsniveau, sociale- en culturele achtergronden)
- Wanneer een thema of onderwerp start, vraagt de kinderen of zij iemand kennen die hierin werkt of er iets van weet. Blijft vervolgens aan deze persoon refereren (of nodigt hem/haar uit?).

F De taalontwikkeling

De uitspraken van kinderen, opgenomen in dit verslag zijn de exacte zinnen die zij gezegd hebben. Daaruit valt op te merken dat taal een aandachtspunt is. De woordenschat van een deel van de kinderen is erg laag, met name met betrekking tot natuurthema's, ook bij kinderen die niet tot de nieuwkomersgroep behoren. Bijna alle kinderen gebruiken onjuiste zinsconstructies of vervoegingen. Alle kinderen uit de groep hebben een andere moedertaal dan het Nederlands. Het is onduidelijk of en in hoeverre er thuis Nederlands gesproken wordt. Op de Stadsboerderij spreken de kinderen alleen Nederlands, ze praten graag, veel en luid met de natuurdocenten en met elkaar. Ze zijn nieuwsgierig, leergierig maar ook ongeduldig als het gaat om nieuwe woorden en betekenissen te leren. Ze stellen geregeld vragen om het stellen van vragen (het contactinitiatief) en hebben een zeer korte spanningsboog om te luisteren naar het antwoord. Ze leggen tijdens de activiteiten soms taalverbanden:

“De namen van pannenkoeken en paddenstoelen lijken op elkaar.”

Wanneer de kinderen in het begin van het blok gevraagd werd naar wat zij al weten over natuur benoemden zij:

“Ik ken vogels, planten, stenen.”

“Bijvoorbeeld bomen (3x), hout, dieren (2x), konijnen en honden (2x).”

“Je hebt de zee, rivier, sushi.”

Doorvragen: Wat weet je over vogels/planten/dieren/bomen?

De kip maakt een ei, of een geit maakt voor ons melk. Later als je bijvoorbeeld blind bent is er een hond die blinde mensen helpt, hij pakt spullen. Of een politiehond."

"Kippen zijn leuk, ze leggen altijd ei en ei is heel lekker."

"Een boom is heel belangrijk voor de mensen omdat met een boom kun je ademen."

De kinderen spreken in algemene termen over 'dieren' en 'planten' of 'vogels'. Ze noemen weinig specifieke soorten zoals een mus of een eik. De specifieke diersoorten (honden en konijnen) die kinderen noemen, zijn ook dieren die zij geregeld in hun wijk tegenkomen. Er worden geen bodemdieren, waterdieren of insecten genoemd. Deze dieren hebben zij in dit winterblok ook nog niet regelmatig ontmoet. Bij het doorvragen benoemen kinderen relaties tussen mensen en dieren. Dieren die voor ons voedsel zorgen, ons helpen en bomen die ons zuurstof geven. Een kind benoemt daarbij het belang van ook weer iets teruggeven aan de natuur.

"Bomen kun je heel veel dingen mee doen. Als je een boom hakt en er een huis mee maakt moet je het wel weer terug planten."

Tijdens de **wekelijkse lessen** van dit winterblok hebben kinderen nader kennis gemaakt met de begrippen die zij aan het begin al noemde zoals de kippen, de eieren, bomen en houthakken voor op het vuur etc. Met betrekking tot nieuwe kennis hebben zij kennism gemaakt met verschillende groenten en kruiden; bieslook, brandnetel, peterselie, rozemarijn, dille, oregano, Oost-Indische kers, palmkool vanuit de kruidentuin, de oesterzwam en de inktzwam uit het park. De kinderen hebben de kruiden en groenten soorten uit de tuin vrijwel niet zelfstandig genoemd of herkend.

De oesterzwam, die zij zelf gingen kweken en oogsten werd een herkenbare soort.

Echter hebben zij de oesterzwam gedurende de observatieperiode toch vooral 'paddenstoel' en 'champignon' genoemd.

Tijdens de inleiding, of het groepsgesprek van de **uitgebreide kooklessen** introduceerde de kookdocent een fruitsoort, dat de kinderen allemaal al kende: de appel. De taalontwikkeling tijdens deze uitgebreidere kooklessen groeit enorm. De kennis werd steeds verder verdiept door het steeds stellen van open vragen. Wat is dit voor fruit? Waar komen we appels tegen? Wie heeft er wel eens een appel gegeten? Hoe groeien appels? Waar komen appels eigenlijk vandaan?

Wat is het verschil tussen appels;

- Wat is nou het verschil tussen deze appel en deze appel? *Deze is verrot, het schil is geel en rood en het is vies. Het is beetje daar [een rot plekje].*
- Je hebt gelijk, deze schil is geel en deze is rood. Maar deze appel is niet verrot, hij heeft wel rimpeltjes. *Wat is rimpeltjes?*
- Rimpeltjes krijg je als je ouder wordt. Heb je een oma of een opa? Hebben zij ook van die rimpeltjes? *Jaa, die flapjes bij hun arm, ze zijn heel oud!*
- Als je ouder gaat worden zie je hier rimpels, daar rimpels. En dan denk je, ik word wat ouder. En dit is een appeltje, die is ook gewoon wat ouder. Maar hij is niet verrot. Heb je wel eens een rotte appel gezien? Hoe ziet dat eruit? *Daar zie je een gat met een worm erin. Gewoon echt verrot.*
- Ja, precies. Dus deze appel is niet verrot, maar wat ouder. En die kun je nog heel goed eten. Zullen we hem proeven? Zijn jullie een beetje avontuurlijk in de keuken?
- *Ja! Dat is dat je nieuwe dingen proeft.* Ja precies! Want als je iets proeft, dan kom je er soms achter dat je dacht dat iets oud en vies was, maar toen bleek het uiteindelijk heel erg lekker te zijn.
- *Ja, hij is gewoon oud!*
- Kijk, hier krijg je allemaal een stukje van deze appel om te proeven.
- *"Die appel is zo zoet, oh my god, lekker!"*

Learnings

Pedagogisch

De wekelijkse activiteiten staan in het teken van vrij ontdekken, aan de slag gaan en hebben steeds een kort eetmoment met ruimte voor een korte introductie. Het leren van nieuwe kennis en het herhalen van woorden en kennis gebeurt tijdens het uitvoeren van de activiteit. Bij de uitgebreide kooklessen is er meer tijd ingebouwd voor een uitgebreide introductie van een thema waar nieuwe kennis en woorden worden aangeboden, daarna gaan de kinderen aan de slag en wordt de kennis in de praktijk gebracht en krijgen de woorden betekenis. Te zien is dat kinderen in de uitgebreide lessen meer woorden leren kennen, gebruiken en dat die woorden ook betekenis krijgen.

Het is interessant om te kijken of er elementen van de uitgebreide kooklessen toegevoegd kunnen worden aan de wekelijkse activiteiten zonder dat dit het vrije karakter in de weg staat. De natuurdocenten zouden meer aandacht kunnen besteden aan een korte (max 15 minuten) introductie waarin een woord besproken wordt. Kies bijvoorbeeld een woord/thema dat centraal kan staan bij de activiteiten van die dag bijvoorbeeld "kruiden" wanneer je een kruidenboter maakt.

Tijdens de introductie

- Waar kom je kruiden tegen?
- Zijn er verschillende soorten kruiden? Welke ken je?
- Hoe groeien kruiden?
- Wat is het verschil tussen x en x?
- Hoe proeft deze? Bitter/zuur/zoet etc.
- Wat zou je hier mee kunnen maken?
- Wat maken mensen uit andere culturen of tijden hiermee of hiervan? (Kruiden als medicijnen?)
- Herhaal steeds wat de kinderen zeggen in correcte zinnen
- Haak aan op de kennis die kinderen noemen en bereid deze verder uit door het stellen van een nieuwe open vraag.

Tijdens de activiteit

- Herhaal en stimuleer steeds het benoemen van de correcte namen van de kruiden tijdens de activiteit.
- Stimuleer het bewust proeven, benoemen wat je proeft en aanpassen naar eigen smaak door kruiden of specerijen toe te voegen.
- Stimuleer het leren koppelen van de soort aan zijn aan geur, smaak en uiterlijk.
- Stimuleer kinderen steeds om hun kennis en ervaringen met elkaar te delen.
- Vraag aan het einde van de dag terug; welke kruiden heb je geproeft, Welke namen van kruiden ken je nog? Hoe herken je ze?
- Herhaal de weken erna zo nu en dan steeds weer de soorten. Doe het zelfde met andere thema's.

Om taalontwikkeling meer aandacht te geven is het het overwegen waard om een lijst met woorden en begrippen samen te stellen waarvan men wil dat de kinderen die aan het eind van een blok kennen en het kunnen toepassen. Hierin kan een nuance zitten voor de groep kinderen die nog geen Nederlands spreken.

Dit sluit aan bij de vaardigheden (van Santen, 2020) de docent:

- Stel open vragen en activeer de bestaande ervaringen en kennis (Van Santen, 2020)
- Waardeert en stimuleert het stellen van vragen (waarbij het minder om de antwoorden gaat dan om het onderzoeken of de interesse die erachter ligt) (Van Santen, 2020).

G Het eind van de natuurclub

Aan het eind van het blok waren er nog 7 kinderen van de 13 over. Dit waren de kinderen die al vanaf het begin bijna wekelijks gekomen waren. De activiteit van deze laatste dag was het bakken van oliebolletjes. De kinderen hadden er zin in.

Praktisch en organisatorisch ging het wat minder goed. Er bleken op de dag zelf diploma's te zijn die zouden moeten worden uitgereikt. Er moest ter plekke door de natuurdocent iets opgeschreven worden over het kind en er moest een foto bij. Dit was onprettig voor natuurdocenten en de kinderen. Kinderen vonden dat ze stom op de foto stonden maar er was geen tijd om andere foto's te zoeken/maken en printen. Er kwamen een paar ouders even kijken en de natuurdocent heeft de gemaakte diploma's uitgereikt.

Learnings

Het zou mooi zijn om deze laatste dag meer aandacht te geven. De weken ervoor zouden de kinderen al met de foto's aan de slag kunnen. Hier hadden zij altijd veel interesse in. Ze kunnen hun eigen diploma versieren met foto's en reflecteren op wat ze allemaal geleerd en gedaan hebben. De docent had meer tijd gehad om voor elk kind iets persoonlijks te schrijven. Een idee is om kinderen hun ouders te laten uitnodigen en een gezamenlijk kook en eet activiteit te organiseren.

Dit is echter niet iets wat van de natuurdocent alleen verwacht kan worden. Hierbij is dan meer hulp en ondersteuning nodig.

Vaardigheden die hierbij kunnen aansluiten (Van Santen, 2020), de docent:

- Geeft kinderen een rol om verzorgers te betrekken. Bijvoorbeeld door de kinderen iets voor te laten bereiden (zoals een rondleiding over de natuur [op de Stadsboerderij], waarbij ze laten zien wat ze geleerd, ontdekt of gedaan hebben).
- Nodigt verzorgers uit door een persoonlijke uitnodiging van de kinderen.
- Biedt activiteiten aan die de kinderen thuis (met een rol voor de verzorgers) kunnen voorbereiden of voortzetten.
- Brengt kinderen en verzorgers op de hoogte van (andere) activiteiten in de buurt. Bijvoorbeeld via een kalender of nieuwsbrief.

4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Als we terugkijken naar de hoofdvraag *‘Welke factoren maken dat naschools ontwikkelaanbod op het gebied van NME van goede kwaliteit is en aansluit op de interesses van het kind en waar zitten kansen voor verbetering?’*

De volgende factoren hebben een positieve invloed:

- Een community-based groene speel- en leeromgeving zoals de stadsboerderij biedt zeer belangrijke faciliteiten en mogelijkheden om een dergelijk programma succesvol te kunnen aanbieden.
- Het vrije karakter van het naschoolse aanbod dat ruimte geeft voor het volgen van de interesse van het kind.
- Ervaren docenten die hun passie voor het vak en hun kennis meegeven maar kinderen ook veel ruimte en vrijheid geven.
- Het letterlijk 2,5 uur per week in een natuurlijke, uitdagende buitenruimte in de eigen woonomgeving kunnen vertoeven, te ervaren hoe fijn het is hier te relaxen, spelen en ontdekken samen met andere mensen en dieren.
- Samen zorgen voor- en betrokken zijn bij het eigen eten; van zaadje in de grond, tot het voedsel op je bord.
- De afwisseling tussen wekelijkse natuuractiviteiten waarbij er veel ruimte is om de interesses van het kind te volgen en de uitgebreide kooklessen waarbij kinderen in korte tijd veel verdiepende kennis, vaardigheden en taal opdoen op het gebied van wereldburgerschap, voedsel en koken.
- Het zelfvertrouwen en de zelfredzaamheid die versterkt wordt door het spelen en (samen)werken in en met de natuur.
- Wekelijks genieten van een zelf bereide gezonde maaltijd als resultaat van gezamenlijke inspanningen; het oogsten, vuur maken en koken.
- Het leren kennen van nieuwe smaken, planten en dieren.
- Het leren omgaan met risico's. Veilig vuur maken, in bomen klimmen, met gereedschap leren werken.
- Kinderen die gedurende een lange periode in een groep samenleven en ontdekken wat hun plekje dit kleine stukje van de wereld is.
- Ontdekken wat je talenten zijn en hier verder in kunnen groeien.
- Veel actief taal gebruiken en ontwikkelen, nieuwe woorden leren kennen en de betekenis ervan concreet ervaren.
- Wereldburgerschapsvorming door het leren over de herkomst van voedsel, verschillende gebruiken en tradities rondom voedsel in andere culturen en tijden en je hiertoe verhouden.

Welke kansen zijn er voor verbetering?

- Betere communicatie en afstemming tussen de verschillende partijen, de uitvoerders en de ouders.
- De start en het eind van een blok kunnen sterker neergezet worden. Start met een pakkende rondleiding met kennismakingsactiviteiten en maak van de laatste keer een grote afsluiting waarbij ouders en buurtgenoten uitgenodigd worden, ook om de plek vaker te blijven opzoeken.
- Het eetmoment bij de start van de activiteiten zou gezonder kunnen; een bruine boterham met kruiden uit de tuin.
- Er kan toegewerkt worden naar een vorm waarbij kinderen door middel van rollen en taakverdeling steeds meer routine, vrijheid en verantwoordelijkheid krijgen en leren meewerken in het circulaire systeem van de Stadsboerderij.
- De ouderbetrokkenheid kan versterkt worden door hen meer vanuit inclusie te betrekken en uit te nodigen.
- Het (beroeps)perspectief van kinderen kan versterkt worden door het netwerk in de buurt in te zetten en kinderen te laten kennis maken met natuurberoepen om zo de nieuwsgierigheid verder aan te wakkeren.
- Er kan gekeken worden of er voldoende doorgroei- en ontwikkelmogelijkheden voor kinderen zijn na het blok.
- De taalontwikkeling verdient extra aandacht en kan in de wekelijkse lessen versterkt worden. Een mogelijkheid is om de kennis rondom taalontwikkeling vanuit de uitgebreide kooklessen te ontsluiten en te delen in de vorm van trainingen of peerteaching die passend is bij het naschoolse karakter.
- Voor het realiseren van een dergelijk programma op een andere plek kan kennisdeling wenselijk zijn.
- Er kan vervolgonderzoek gedaan worden naar de natuurintelligentie en of taalontwikkeling van het kind voor en na een blok.
- Er kan een kwaliteitskader ontwikkeld worden om de pedagogisch en didactische NME-kwaliteit te borgen.
- In de wijk rondom de Stadsboerderij kan er worden toegewerkt naar een leerecosysteem natuur en of een stadsbreed leernetwerk NME.

5 LITERATUUR

Van Santen (2020).

Natuur om de hoek, een leerecosysteem dat kinderen betreft bij natuur en wetenschap, binnen en buiten school, evaluatie van een pilot in een Leidse focuswijk.

Naturalis Biodiversity Center.

